

R E C E N Z J A

rozprawy doktorskiej mgr Moniki Cyran

pt.: *Postawy studentów kierunku wychowanie fizyczne wobec włączenia uczniów z niepełnosprawnością fizyczną do szkolnych zajęć wychowania fizycznego*

Przedmiot i cel naukowy rozprawy

Edukacja włączająca to wyzwanie przed jakim stoi polska szkoła. Koncepcja edukacji inkluzyjnej jest promowana, ale oczywiście napotyka na wiele przeszkód związanych chociażby z barierami architektonicznymi, brakiem odpowiednich pomocy dydaktycznych, brakiem wsparcia specjalistów czy małej liczby zatrudnionych asystentów pedagogicznych. Pamiętać też należy, że wciąż istnieją pewne stereotypy i uprzedzenia wobec osób z niepełnosprawnościami czy specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, co może prowadzić do wykluczenia społecznego i braku akceptacji wśród rówieśników.

Mimo tych wyzwań edukacja inkluzyjna przynosi wiele korzyści, takich jak rozwijanie umiejętności społecznych uczniów czy kształtowanie pozytywnych postaw wobec różnorodności. Aby jednak te korzyści były w pełni realizowane, potrzebne jest odpowiednie przygotowanie szkół, wsparcie i szkolenia dla nauczycieli oraz zmiany w systemie edukacji.

Włączenie wszystkich uczniów, niezależnie od ich umiejętności fizycznych, poziomu zdolności czy specjalnych potrzeb edukacyjnych, do aktywnego udziału w zajęciach wychowania fizycznego wydaje się być zadaniem trudnym, ale przy odpowiednim przygotowaniu i realizacji mogącym przynieść znaczące korzyści integracyjne. Wychowanie fizyczne jest bowiem doskonałym środowiskiem do promowania integracji i budowania relacji między uczniami, a zespołowe gry sportowe i inne aktywności sportowe mogą sprzyjać wzajemnemu zrozumieniu i współpracy. Nie należy jednak zapominać o jednym z ważniejszych zadań szkolnych zajęć wychowania fizycznego jakim jest poprawa zdrowia i kondycji fizycznej. Dlatego zajęcia realizowane z uczniami mającymi różne potrzeby edukacyjne powinny być planowane w taki sposób, aby były dostępne dla wszystkich z nich. Przysparza to wielu problemów związanych z potrzebą modyfikacji pewnych ćwiczeń lub gier, wprowadzenia alternatywnych wersji aktywności sportowej lub użycia specjalistycznego sprzętu. W niektórych przypadkach uczniowie z niepełnosprawnościami mogą potrzebować

wsparcia asystenta pedagogicznego lub innej osoby towarzyszącej podczas lekcji wychowania fizycznego. Ponadto zintegrowany system nauczania wymaga ścisłej współpracy między nauczycielami, rodzicami i specjalistami. Dlatego bez odpowiedniego zaangażowania nauczycieli w proces wdrażania edukacji włączającej do polskich szkół szybki postęp w tym zakresie nie będzie możliwy. Bardzo istotne wydaje się więc przekonanie nauczycieli o potrzebie prowadzenia edukacji inkluzyjnej w polskich szkołach. Jednakże postawy nauczycieli wobec takiego systemu są różnorodne. Zależą one oczywiście od wielu czynników, takich jak ich wcześniejsze doświadczenia, szkolenia, wsparcie zewnętrzne, czy indywidualne przekonania.

W tym kontekście bardzo interesująca jest problematyka przedłożonej mi do recenzji rozprawy doktorskiej Pani mgr Moniki Cyran. Co prawda zagadnienia podejmowane w ocenianej dysertacji były już przedmiotem badań naukowych, niemniej zostały one wzbogacone o nowe spojrzenie metodologiczne umożliwiające głębsze poznanie postaw przyszłych nauczycieli wobec włączenia uczniów z niepełnosprawnościami fizycznymi do szkolnych zajęć wychowania fizycznego. Dobór problematyki uznać więc należy za aktualny i trafny, szczególnie, że to właśnie od przyszłych nauczycieli zależec będzie skuteczność wdrażania i realizacji edukacji inkluzyjnej w polskich szkołach.

Charakterystyka struktury oraz formalna ocena pracy

Temat pracy sformułowany został poprawnie i w pełni oddaje cele oraz założenia badań. Recenzowana rozprawa doktorska została przygotowana na 138 stronach wydruku komputerowego. Praca mieści się w granicach standardów typowej rozprawy naukowej, a jej struktura jest prawidłowa i kompletna. Podstawowy tekst pracy liczy 98 stron i zawiera 21 tabel i 3 ryciny. Indeks bibliograficzny obejmuje 93 pozycje piśmiennictwa oraz 17 aktów prawnych – dobrze dobranych i wykorzystanych w tekście. Do pracy dołączono spis zastosowanych skrótów, streszczenie w języku polskim i w języku angielskim, spis tabel i rycin oraz załączniki (zastosowaną w badaniach ankietę – ATIPDPE-R-PL, dwie tabele uzupełniające dokumentację uzyskanych wyników).

Rozdział pierwszy – „Wstęp” to obszerny i wyczerpujący przegląd piśmiennictwa, dobrze dobranego i nowoczesnego, poprowadzony w sposób systematyczny i logiczny. Zawarte w pięciu podrozdziałach treści odpowiadają ich tytułom. Doktorantka w umiejętny sposób przechodzi od zagadnień ogólnych dotyczących znaczenia, celów i zadań edukacji włączającej, poprzez analizę aktów prawnych normujących jej wprowadzenie w Polsce do zagadnień związanych z edukacją inkluzyjną w zajęciach wychowania fizycznego.

W podrozdziale czwartym wyjaśniono terminy „niepełnosprawność” (w tym „niepełnosprawność fizyczna”) i „specjalne potrzeby edukacyjne” oraz omówiono problematykę dotyczącą realizacji nauczania uczniów z niepełnosprawnościami i SPE. Ostatni, piąty podrozdział pt. Postawy nauczycieli i społeczności szkolnej to analiza głównego problemu badawczego w świetle piśmiennictwa. Autorka uzasadnia w nim potrzebę i celowość podjęcia tej tematyki. Warte podkreślenia jest to, że cały rozdział wstępny nie wybiega poza zakres tematu oraz dowodzi wiedzy Autorki i Jej znajomości literatury przedmiotu. Dodatkowo – co niewątpliwie jest równie ważne – czyta się go z zainteresowaniem.

W rozdziale drugim („Cel pracy”) przedstawiono cel pracy, sformułowano 5 hipotez oraz postawiono 6 pytań badawczych. Cel, hipotezy i pytania są jasne i realne, a także poznawczo ciekawe.

W rozdziale „Materiał i metody” opisano przebieg i realizację badań, przedstawiono charakterystykę badanych grup, podano kryteria włączenia do badań i kryteria wykluczenia. Szczegółowo opisano zastosowane narzędzie badawcze – kwestionariusz Attitude Toward Teaching Individuals with Physical Disabilities in Physical Education-Revised-PL (ATIPDPE_R_PL) oraz metody statystycznego opracowania wyników. Ta część pracy, ze względu chociażby na złożoność zastosowanych procedur opracowania wyników, nie należy do najłatwiejszych dla czytelnika. Należy pochwalić Autorkę za szczegółowość i precyzję opisu, która świadczy o dobrze zorganizowanym warsztacie badawczym. Nie wnoszę żadnych zastrzeżeń do metodologicznej strony pracy. Zwracam natomiast uwagę na prawidłowy dobór zmiennych wykorzystanych w analizach oraz trafny wybór zastosowanych procedur statystycznego opracowania wyników.

Wyniki badań empirycznych stanowią merytorycznie najważniejszą część rozprawy. Przedstawiła je Doktorantka w rozdziale czwartym, który składa się z ośmiu podrozdziałów. W pierwszym z nich dokonano oceny osobistego doświadczenia badanych z osobami z niepełnosprawnościami fizycznymi oraz oceny poziomu edukacji w zakresie wychowania fizycznego osób z niepełnosprawnościami. Co ciekawe – z punktu widzenia programów studiów realizowanych w uczelniach, na których studiowali badani – jedynie 12,2% z nich zadeklarowało realizację zajęć z tej tematyki w czasie nauki na swojej uczelni. Podrozdział drugi wyników poświęcono ocenie postrzeganych przez respondentów kompetencji do nauczania wychowania fizycznego osób z niepełnosprawnościami oraz zamiaru podjęcia po studiach pracy w szkole. Chęć nauczania w przyszłości wychowania fizycznego zadeklarowało prawie 70% studentów w grupie z 2016 roku oraz ponad 62% badanych w roku 2023. Taki wynik należy uznać za bardzo dobry, biorąc pod uwagę fakt, że pracę w szkole podejmuje

rocznie nie więcej niż 6-9% absolwentów kierunku nauczycielskiego o specjalności wychowanie fizyczne.

W kolejnym podrozdziale (4.3.) dokonano porównań pomiędzy grupą studentek i studentów badanych w roku 2016 a grupą badaną w 2023 roku w zakresie komponentów teorii planowanego zachowania (TBP) i przekonań behawioralnych. Analiza komponentów TBP obejmowała ocenę: postaw (sumaryczny współczynnik 12. przekonań behawioralnych), przekonań normatywnych, przekonań poczucia kontroli oraz intencji dotyczących włączenia osób z niepełnosprawnością fizyczną do szkolnych zajęć wychowania fizycznego. Natomiast ocena dwunastu przekonań behawioralnych przeprowadzona została w grupach wydzielonych ze względu na możliwy efekt włączenia uczniów z niepełnosprawnościami fizycznymi w zajęcia wychowania fizycznego. Wyróżniono trzy takie efekty: pozytywny i negatywny dla uczniów oraz negatywny dla nauczycieli.

W sposób analogiczny przeprowadzono analizę porównawczą badanych kobiet i mężczyzn osobno dla grup z roku 2016 (podrozdział 4.4.) oraz z roku 2023 (podrozdział 4.5.). Kolejne dwa podrozdziały poświęcono ocenie różnic w zakresie analizowanych parametrów pomiędzy studentami I a III roku studiów licencjackich oraz II roku studiów magisterskich przy uwzględnieniu podziału na rok przeprowadzenia badań (2016 – podrozdział 4.6., 2023 – podrozdział 4.7.).

W ostatnim podrozdziale wyników sprawdzono czy sumaryczne współczynniki behawioralne są istotnymi predyktorami intencji. W tym celu zastosowano analizę regresji wielorakiej. Wyniki dla obu grup – badanych w roku 2016 i w roku 2023, potwierdziły, że postawy są istotnym wskaźnikiem intencji, a razem z postrzeganą kontrolą behawioralną i normami subiektywnymi tłumaczą ponad 50% wariacji intencji.

Dużą zaletą recenzowanej pracy jest przeprowadzona poprawnie i rzeczowo „Dyskusja” (rozdział 5). Jest ona próbą generalizacji i uzasadnienia efektów dociekań badawczych. Doktorantka tłumaczy odnotowane w badaniach własnych zjawiska wykorzystując dobrze literaturę przedmiotu i odwołując się do wyników prac innych badaczy. Bardzo interesujące są porównania wyników badań własnych – polskich studentów – z rezultatami badań studentów z innych krajów. Pozwoliło to udzielić odpowiedzi na 6 pytanie badawcze. Co bardzo ważne, Autorka podaje także ograniczenia jakie dotyczyły przeprowadzonych badań (rozdział 6). Doktorantka potwierdziła tym samym umiejętność przeprowadzenia syntezy oraz interpretacji uzyskanych wyników, wykazała dużą wiedzę i kompetencje do pracy naukowej.

Zasadnicze cele dysertacji zostały w pełni osiągnięte na co wskazują krótkie, rzeczowe i logiczne wnioski końcowe, będące odpowiedziami na postawione pytania badawcze.

Praca stanowi logiczną całość i cechuje się pragmatyzmem naukowym – treści następujących po sobie rozdziałów wynikają z zagadnień poruszanych w rozdziałach poprzedzających. Każdy z nich jest także prawidłowo i logicznie zaplanowany.

Wątpliwości i uwagi

Mając na uwadze obowiązek recenzenta muszę zwrócić uwagę na fragmenty pracy budzące wątpliwości oraz skłaniające do dyskusji:

1. Wydaje się, że tytuł podrozdziału 1.5. „Postawy nauczycieli i społeczności szkolnej” powinien być bardziej sprecyzowany np. „Postawy nauczycieli i społeczności szkolnej wobec edukacji włączającej”.
2. Oczywiście w kolejnych podrozdziałach wstępu sygnalizowana jest potrzeba prowadzenia badań z zakresu omawianej tematyki, ale w zakończeniu części teoretycznej brakuje podsumowania, wskazującego na istotne przesłanki uzasadniające podjęcie problemu badawczego.
3. W pytaniu badawczym nr 3 użyto pojęcia „ogólne zajęcia wychowania fizycznego” – proszę o wyjaśnienie tego terminu?
4. Pytanie badawcze nr 6 powinno być nieco inaczej sformułowane zamiast zwrotu – „...postawy wobec inkluzji polskich studentów wychowania fizycznego na tle innych krajów” należałoby napisać np. „...na tle badanych studentów z innych krajów”.
5. W pierwszym etapie badania przeprowadzone zostały na jednej uczelni publicznej, a w roku 2023 badania były prowadzone na 11 uczelniach z 11 województw. Czy porównanie postaw studentów jednej uczelni do postaw studentów innych uczelni mogło mieć wpływ na wyniki w zakresie zmian postaw studentów wychowania fizycznego w stosunku do włączenia uczniów z niepełnosprawnościami fizycznymi w zajęcia wychowania fizycznego?
6. W rozdziale 4.1. brakuje – w mojej opinii – analizy doświadczenia oraz edukacji studentów w zakresie wychowania fizycznego osób z niepełnosprawnościami fizycznymi w rozbiciu na rok studiów respondentów. W większości uczelni zajęcia ze sportu inwalidów (osób z niepełnosprawnościami fizycznymi) umiejscowione są w programach nauczania na ostatnim roku studiów licencjackich. Z kolei praktyki zawodowe realizuje się począwszy od II roku studiów licencjackich, choć rzadko studenci mają możliwość trafić do szkół z klasami integracyjnymi. Jednakże analiza taka byłaby ciekawa z punktu widzenia konstrukcji programów nauczania dla nauczycieli wychowania fizycznego. Dlatego zachęcam Doktorantkę do jej przeprowadzenia.

7. Dlaczego w analizie dotyczącej zmian wraz z zaawansowaniem edukacji na uczelni wyższej postaw studentów wobec włączenia uczniów z niepełnosprawnościami do zajęć wychowania fizycznego nie uwzględniono wszystkich badanych. Dotyczyło to spośród badanych w roku 2016 – studentek i studentów II roku studiów pierwszego stopnia (licencjackich), a spośród badanych w roku 2023 – studentek i studentów II roku studiów pierwszego stopnia i I roku studiów drugiego stopnia (magisterskich).
8. We wniosku nr 2 użyto sformułowania „Stwierdzono wzrost postaw studentów...”, wydaje się, że powinno się być „Stwierdzono wzrost pozytywnych postaw studentów...”.
9. Wniosek nr 6 – „Wyniki postaw polskich studentów wychowania fizycznego są niższe na tle innych krajów...” – należy przeredagować i nieco inaczej sformułować np.: „Wyniki postaw polskich studentów wychowania fizycznego są niższe niż studentów z innych krajów...” lub „Wyniki postaw polskich studentów wychowania fizycznego są niższe od rezultatów uzyskanych przez studentów z innych krajów podczas badań przeprowadzonych z użyciem ankiety ATIPDE i jej poprawionej wersji ATIPDPE-R”.
10. Praca została prawidłowo i zgodnie z wymogami zredagowana, a drobne uchybienia, których trudno uniknąć zupełnie, to nieliczne błędy literowe, nie mające wpływu na ocenę końcową pracy. Natomiast mogą one szczególnie razić w niektórych miejscach pracy np.: wniosków
 - tytuł podrozdziału 1.4. „Niepełnosprawności fizyczna i specjalne potrzeby edukacyjne” – zamiast „niepełnosprawności fizyczne”;
 - pytanie badawcze nr 2 – „...w szkole zajęcia wychowania fizycznego – zamiast „szkolne zajęcia”.

Podsumowanie

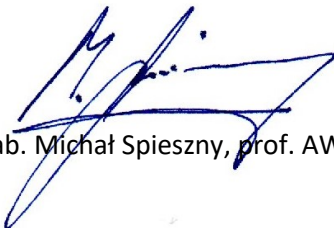
Wymieniłem wprawdzie kilka uwag krytycznych, jakie nasunęły mi się podczas czytania ocenianej pracy, jednak poczynione uwagi w większości przypadków mają charakter dyskusyjny lub odnoszą się do błędów redakcyjnych. Zauważone mankamenty nie obniżają więc podkreślanych wcześniej walorów dysertacji. Mam nadzieję, że moje wątpliwości staną się przedmiotem dyskusji w trakcie obrony doktorskiej.

Rozprawę w całości oceniam pozytywnie. Pod względem merytorycznym praca jest poprawna i stanowi oryginalne rozwiązanie założonego problemu badawczego. Doktorantka wykazała się bardzo dobrą znajomością literatury przedmiotu, konsekwencją w realizacji zadania jakie określiła we wstępie pracy, logiczną interpretacją stwierdzonych zjawisk, biegłością w dyskusji i wnioskowaniu oraz klarownym i zrozumiałym językiem naukowym.

Stwierdzić należy, że praca Pani mgr Moniki Cyran, dzięki pomysłowym rozwiązaniom metodologicznym oraz szczegółowej i wszechstronnej analizie zebranego materiału, stanowi duży wkład do wiedzy na temat postaw przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego wobec edukacji inkluzyjnej. Jest ona też inspiracją do aplikacji praktycznych, a konkretnie modyfikacji programów studiów na kierunku wychowanie fizyczne, poprzez uwzględnienie większej liczby zajęć przygotowujących do pracy z uczniami z niepełnosprawnościami.

Konkluzja końcowa

Stwierdzam, że recenzowana praca doktorska spełnia wszystkie wymogi stawiane pracom promocyjnym na stopień naukowy doktora w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu w dyscyplinie nauk o zdrowiu. Wnoszę zatem do Rady Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Jagiellońskiego o dopuszczenie Pani mgr Moniki Cyran do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. Michał Spieszny, prof. AWF